

ראשית ההתיישבות בגוש קטיף – תוכנית חמש האצבעות

בשנת תשמ"ח, הגעתי ללשכתו של אריאל שרון. הייתי אז בראשית מחקרי על ההתיישבות היהודית בחבל עזה, נושא שלא נחקר עד אז ביסודיות, ושרון היה אחד המרואינים הראשונים שלי. הוא כיהן אז כשר התמ"ס בממשלת שמיר, והיה בדרך להנהיג את ה"חישוקאים", שלושת השרים (שרון, דוד לוי, מודעי) שביקשו לחשק את ראש-הממשלה יצחק שמיר מימין בגלל שהלה, שומו שמיים, היה מוכן לדון עם פלשתינים שאינם אנשי אש"ף על מימשל עצמי לפלשתינים. ביומני מצאתי את תאריך השיחה: י"א אייר תשמ"ח, 28.4.88.

באותה שיחה שרון סיפר לי על יגאל אלון וישראל גלילי, מנהיגי אחדות-העבודה, אנשי הקיבוץ-המאוחד, שהיו שרים בכירים בממשלת ישראל: "בחודש יולי 1971 אירגנתי סיור של ועדת שרים לענייני התיישבות ברצועה. המסוק נחת על דיונת חול גבוהה, במקום בו קיים כיום היישוב נצרים. עמדתי שם וסקרתי בפניהם את "תוכנית האצבעות" – התוכנית שהגיתי להקמת גושי התיישבות ברצועה. כשתארתי איך תיראה ההתיישבות שם, ראיתי איך העיניים של אלון וגלילי נוצצות. היה להם ברק בעיניים כשהם שמעו את התוכנית. אלו היו אנשים רציניים, אנשי התיישבות אמיתיים".

יגאל אלון וישראל גלילי זכרונם לברכה אכן היו אנשי התיישבות אמיתיים. שניהם בוודאי לא היו מאמינים שכעבור 30 שנה, אותו אלון מהולל שחיסל את הטרור בעזה ודיבר בלהט על תוכניות ההתיישבות ברצועה, יורה מלשכת ראש-הממשלה על הכנת תוכניות לעקירתם, תוצאת כשלוננו בהדברת הטרור כמנהיג המדינה.

אלון וגלילי לא היו אנשי ארץ-ישראל השלמה במובן הליכודניקי של המונח. בתפיסתם הפוליטית לא בכל מקום היה נחוץ להתיישב, ולא כל שטח מארץ-ישראל היה חייב להישאר בריבונותנו. אבל כאנשי התיישבות

ראשית ההתיישבות בגוש קטיף – תוכנית חמש האצבעות

אמיתיים היה ברור להם שהתיישבות קיימת אסור לעקור בשום פנים ואופן. ויגאל אלון הצביע בכנסת נגד עקירת יישובי ימית, מהלך ששרון ביצע. בי"א אייר תשכ"ח, 9.5.68, בדיוק 20 שנה לפני ששרון סיפר לי על הברק בעיניו של יגאל אלון, הציע אלון לממשלה להקים שני יישובים "בין במתכונת היאחזויות נח"ל ובין במתכונת יישובים אזרחיים בין רפיח לבין העיר עזה". בדברי ההסבר נאמר: "קיימות משבצות קרקע אשר בהכשרה לא יקרה ניתן להכשירן. להתיישבויות אלו חשיבות עליונה לעתיד המדינה של הרצועה על ידי כך שהן מפצלות את הרצועה דרומה מהעיר עזה. כמו-כן, קיימת חשיבות ביטחונית רבה לנוכחות יהודית בליבה של עזה". הצעתו לא התקבלה.

תשובה ציונית לטרור

ההתיישבות בגוש-קטיף, כיום קשה להאמין בכך, קמה כתשובה ציונית לטרור. ומי שהגה אותה ככזו היה – אריק שרון. זו אולי הטרגדיה הנוראה של ההתיישבות ברצועה, שהאיום הגדול ביותר על עתידה מאז כינונה בא מהאיש שהגה וייסד אותה.

שרון, מן הסתם, לא באמת מאמין לעצמו כי "הישיבה בעזה מכבידה על ישראל ביטחונית. זהו נטל כבד וחיכוך בלתי פוסק" כפי שהסביר את תוכניתו, וכי "בראייה לאורך שנים לא יהיה נכון לקיים התיישבות יהודית בעזה". הרי רק לפני שנה, כששרון עסק במלאכת הרכבת ממשלתו השניה, הוא נפגש עם מנהיג העבודה דאז, ח"כ עמרם מצנע. "נצטרף לממשלתך אם תסכים לפנות את נצרים" – אמר מצנע לשרון, וראש-הממשלה הגיב: "את נצרים לא אפנה. יש לה חשיבות ביטחונית רבה". וכאן הוסיף את המשפט הכל כך מפורסם: "דין נצרים כדין נגבה ותל-אביב". מפלגת העבודה לא הצטרפה לקואליציה. נצרים המשיכה לגדול ולהתפתח.

זו היתה התפיסה האסטרטגית של ההתיישבות ברצועה, כפי שרשמתי ישירות מפיו של שרון לפני 16 שנה:

חגי הוברמן

בין השנים 1968-70 חלה עליה חמורה ומדאיגה בהיקף פעולות הטרור ברצועת עזה. בשנת 1970 נרשמו ברצועה כ-500 פיגועים בהם נרצחו 18 יהודים.

בתחילת שנת 1971 חל מפנה בלוחמה של צה"ל בטרור הפלשתיני ברצועה. היה זה לאחר האירוע הטרראגי בה' טבת תשל"א, 2/1/71, כאשר מחבל הטיל רימון יד לעבר רכב ישראלי בו נסעה משפחה ישראלית — משפחת ארויו — במבואות הצפוניים של עזה. שני הילדים שישבו מאחור נהרגו. אמם נפצעה קשה.

הפגיעה במשפחה התמימה ובעיקר בילדים הרכים עוררה רגשי נקמה עזים, שלא ירדו מעל סדר היום בקרב הציבור הישראלי במשך ימים רבים. הפעם היה ברור לכל, שאי-אפשר עוד להמשיך. פיקוד הדרום, בפיקודו של שרון, יצא למלחמת חורמה בטרור — וניצח אותו. באמצעות הרבה תעוזה יוזמה ודמיון הצליחו כוחות צה"ל לחסל את פעילות אירגוני הטרור ברצועה, ולאפשר קיום של חיים נורמליים ככל האפשר לערביי הרצועה שלא נטלו חלק בטרור.

הניצחון הצבאי, אשר למרבה הטעות זוכרים אותו כאילו היה היחיד, היה רק שלב אחד מתוך שלושה שלבים, אותם ראה שרון, על פי עדותו, כהכרחיים לחיסול הטרור. השניים האחרים היו תנופת התיישבות רחבה, ושיקום מחנות הפליטים, זאת — הסביר שרון — כדי שישראל תוכיח שליבה אינו ערל לסיבלם של הפליטים הפלשתינים וכי היא רצינית ברצועה לפתור את הבעיה.

המהלך הזה נכשל. ממשלת ישראל בהנהגת גולדה מאיר ז"ל הקימה שכונה חדשה באל-עריש שבצפון סיני, בה יושבו 5000 פליטים ממחנה ג'בליה בעזה, אולם תושבי אל-עריש דחו את אחיהם הפלשתינים, ובסופו של דבר חזרו כולם לרצועה.

המהלך השלישי, המרכזי, היה ביצועה של תוכנית התיישבות מקפת ברצועה ובצפון סיני. שרון כינה אותה "תוכנית האצבעות", כי היא דמתה להכנסת חמש "אצבעות" יהודיות לתוך הרצועה, תחילה כהיאחזויות נח"ל ובהמשך כיישובים אזרחיים, במגמה לשבור את רצף ההתיישבות הערבי לאורך החוף. מהלך כזה,

ראשית ההתיישבות בגוש קטיף – תוכנית חמש האצבעות

הסביר שרון כבר אז, נועד להגביר את הנוכחות היהודית האזרחית, שתגרוור אחריה גם נוכחות ביטחונית-צבאית כדי לאבטח את היישובים האלו.

האצבע הראשונה היתה הקמת גוש התיישבות בצפון רצועת-עזה, שם הוקמו לימים היישובים אלי-סיני וניסנית. הוא נועד למתוח את ההתיישבות היהודית שמדרום לאשקלון עד לפרברי בית-חנון ועזה.

האצבע השניה איזור נצרים. גוש זה, שבפועל הוקם בו יישוב אחד בלבד מתוך שלושה מתוכננים, נועד לחצוץ את רצף היישובים הערבים בין עזה לדיר-אל-בלאח.

האצבע השלישית היתה גוש יישובים שנועד לחצוץ בין דיר אל-בלאח וחאן-יונס. כיום ניצבים שם היישובים קטיף נצר-חזני וגני-טל, שאליהם מצטרפת גם כפר-דרום.

האצבע הרביעית היתה גוש יישובים שנועד לחצוץ בין חאן-יונס ורפיח. כאן הוקמו לימים היישובים גן-אור, גדיד, בדולח, בני-עצמון, מורג פאת-שדה ורפיח-ים.

בדיוק באמצע הדרך בין שני יישובים אלו הוקם אחרי פינוי סיני מרכז אזורי גדול נוה-דקלים, המאחד את שני גושי ההתיישבות הללו לגוש יישובים גדול אחד, הוא גוש-קטיף.

האצבע החמישית שנקטעה היתה פיתחת רפיח, חבל-ימית, שנועדה ליצור חיץ התיישבותי בין רצועת-עזה וצפון סיני.

הוכח במלחמה הנוכחית

עד כאן ההסברים שרשמתי מפיו של שרון עצמו. שרון הגה את התוכנית, אולם לא הספיק לממש אותה. בתחילת חודש מאי 1972 עברה רצועת עזה לתקופה של עשר שנים מפיקוד הדרום לפיקוד המרכז. את חסותו על האיזור, שכעת כבר היה שקט ורגוע מבחינה ביטחונית, פרש אלוף פיקוד המרכז רחבעם זאבי, שהיה נלהב לא פחות מאלוף פיקוד הדרום אריאל שרון לכוון התיישבות רחבה בחבל עזה, והחל מיד לפעול להקמתן של היאחזויות נח"ל בעלות בסיס כלכלי עצמאי, אותן ניתן יהיה להפוך בעתיד ליישוב אזרחי. ההיאחזויות הראשונות

חגי הוברמן

שהקים גנדי ז"ל בשנת 1972 היו נצרים ומורג, שהצטרפו להיאחזות הוותיקה יותר כפר-דרום שחודשה כבר בשנת 1970. כמה אירוני הוא שעוד לפני שנודעה תוכניתו של שרון לעקירת כל יישובי גוש-קטיף, הוא הציע למועצת יש"ע באמצעות אביגדור יצחקי "להסתפק" בעקירת שלושה יישובים "בלבד" – נצרים, כפר-דרום, ומורג.

בסופו של דבר זכה שרון לאזרח חלק גדול מאותן היאחזויות, בהיותן שר-חקלאות ויו"ר ועדת שרים להתיישבות בממשלת בגין הראשונה, בסוף שנות השבעים.

חשיבות התפיסה האסטרטגית של שרון, של שבירת הרצף הערבי באצבעות יהודיות, הוכחה שוב ושוב בשלוש השנים האחרונות. בכל פעם שצה"ל קיבל פקודה לבתר את רצועת עזה כדי להקשות על ניווד אמצעי לחימה כמו פגזי מרגמה או רקטות קסאם, הוא ניצל את ה"מסדרונות" ליישובים היהודיים – ציר קרני-נצרים ("האצבע השנייה") וכביש כיסופים-גוש-קטיף ("האצבע השלישית"). אין מי שחולק על כך שאלמלא היו יישובים אזרחיים במקומות אלו, גם צה"ל לא היה יושב בהן, וחופש התנועה של המחבלים היה מורגש היטב בכמות המרגמות ורקטות הקסאם שהיו יורדים כגשם משמיים על כל יישובי הנגב המערבי.

התיישבות שכולה ממלכתית

להסברים של שרון יש צורך להוסיף עוד תיאור היסטורי, להבנת הרקע להקמת ההתיישבות היהודית ברצועה.

בשונה להתיישבות ביהודה ושומרון, שקמה בזכות יוזמה פרטית של אנשים פשוטים, ההתיישבות בחבל עזה היתה ממלכתית מראשיתה. הטיעון שמדינת ישראל "נגררה" אחרי קומץ מתנחלים יכול להיות מתאים בדוחק לגבי יישובי יו"ש (גם שם זה חלק קטן מהאמת), אבל אין לו שום שייכות להתיישבות ברצועה. אם ביו"ש אנו מוצאים את היוזמה הפרטית בכל אחד מצמתי ההכרעה המרכזיים (בני כפר-עציון שביקשו לחזור לביתם, גרעין אלון-מורה

ראשית ההתיישבות בגוש קטיף – תוכנית חמש האצבעות

שפרץ את ההתיישבות בשומרון, הגרעין שהקים את מחנה העבודה עופרה, גרעין מערב השומרון שפרץ את הדרך באלקנה להתיישבות המאסיבית במערב השומרון ועוד) בחבל עזה היוזמה היתה כולה בידי ממשלת ישראל. (למעט חריגים קטנים, כמו אלי-סיני שהיה יוזמה של מפוני ימית).

בשנים הראשונות אחרי מלחמת ששת הימים, לא היתה לממשלה בראשותו של לוי אשכול ז"ל תפיסה מגובשת לגבי עתיד יש"ע סיני והגולן. אבל אחד השרים הראשונים שהתעשת והחל מגבש הצעה בנושא היה יגאל אלון. אלון — שכיהן בתפקיד זוטרי לכאורה של שר-עבודה אבל כיהן גם כסגן ראש-הממשלה ובכוח אישיותו נחשב לבכיר במפלגה — גיבש תוכנית שתיוודע מכאן ולהבא בשם "תוכנית אלון", שדיברה על היאחזות לאורך בקעת-הירדן, בגוש-עציון בירושלים ובחבל עזה, ולעומת זאת מאפשרת החזרת האיזורים המאוכלסים על גב ההר. (שר-הבטחון משה דיין, לעומתו, גיבש הצעה משלו שדיברה על חמש "מובלעות" יהודיות על גב ההר ביהודה ושומרון). מפלגת העבודה, מבלי שתקיים דיון רשמי באיזו מן התוכניות, אימצה באורח מעשי דווקא את תוכניתו של יגאל אלון.

התוכנית עצמה הוגשה לממשלה ביום ה' תמוז תשכ"ז, 13/7/67, בצורת מסמך תחת הכותרת "עתיד השטחים ודרכי הטיפול בפליטים". לא נביא כאן את כל המסמך מפאת אורכו, אולם נציין כי בסעיף 7 נכתב כך: "רצועת עזה תהיה חלק בלתי נפרד מישראל על תושביה הקבועים. חיבורה הרשמי לישראל יהיה רק לאחר שפליטי הרצועה ישוקמו מחוצה לה, עד אז יהיה לרצועה מעמד של איזור כיבוש".

ההתיישבות ברצועה פנימה התאחרה לעומת חבלי הארץ האחרים, לרבות פיתחת רפיח, האיזור שיכונה לימים חבל-ימית. שנה אחרי מלחמת ששת-הימים כבר עמדו על מכונם היאחזויות נח"ל ברמת-הגולן ובבקעת הירדן. חודש הישוב היהודי בגוש-עציון וחודש הישוב היהודי בחברון (הגם שהדבר נעשה תוך כפיה על הממשלה). רק בחבל עזה עדיין לא הוקם אף לא ישוב אחד, גם לא במתכונת של היאחזות נח"ל.

נקודה חשובה בהיסטוריה של המקום: למרות שרצועת עזה הינה אחד האיזורים הצפופים מבחינת אוכלוסין — בעולם כולו! — אף על פי כן

חגי הוברמן

נשארו שם עתודות שטח לא מבוטלות בלתי מנוצלות, ירושת המדיניות המצרית ששלטה ברצועה 19 שנה. למרות הצפיפות הרבה שהיתה במחנות הפליטים ובישובים האחרים ברצועה השאירו המצרים עתודות שטח לא מבוטלות בשליטה ממשלתית, כאדמות מדינה בבעלות הממשלה. ישנם בוודאי הסברים רבים לגבי כוונות המצרים בכך, אבל משהוחל בתכנון ההתיישבות היהודית בחבל עזה נוצלה עובדה זו למדיניות מושכלת ביצירת עובדות התיישבותיות. סקרי קרקע שביצעה המחלקה להתיישבות של ההסתדרות הציונית (ובכל הקשור לישובים מעבר לקו-הירוק הטיפול נמצא בידי ההסתדרות-הציונית ולא בידי הסוכנות-היהודית) הראו כי קיימות עתודות קרקע בארבעה מקומות ברצועה: ליד מחנה נוציראת, ליד תל-קטיפה, באיזור חאן-יונס ובאיזור רפיח.

בספרו של יחיאל אדמוני "עשור של שיקול דעת" מובאים פרטים רבים על הדיונים הממשלתיים בממשלת גולדה מאיר ז"ל, בנושא הקמת ההתיישבות היהודית ברצועה:

בל' סיון תשכ"ט, 16/6/69, שלח מתאם הפעולות ביש"ע תא"ל שלמה גזית מכתב אל מזכיר הממשלה, ובו הוא מפנה את תשומת ליבה של הממשלה לעובדה, כי בעת דיון במטכ"ל הציע מושל הרצועה באותם ימים תא"ל מרדכי גור (לימים רמטכ"ל צה"ל ושר בממשלה) "לבחון את הקמתן של מספר נקודות ישוב במרכז הרצועה, בעיקר באיזור נוציראת".

גם יגאל אלון המשיך להאיץ במוסדות. בכ"ט תמוז תשכ"ט, 15/7/69, הוא ביקש משר החקלאות דאז חיים גבתי חוות דעת בקשר "להקמת התנחלות בשתי המשבצות ברצועת עזה". יומיים לאחר-מכן הוא פונה למחלקה להתיישבות ומבקש "לאתר שתי משבצות קרקע לישובים ברצועה". שתי משבצות הקרקע אותרו באיזור אבו-מדיאן לא הרחק ממחנה הפליטים נוציראת, ושם יקום לימים הישוב נצרים, ועל כך עוד יתואר בהרחבה בהמשך, ובאיזור סמיירי, לא הרחק מתל-קטיפה ושם יקום לימים הישוב קטיף).

תשובתו של שר-החקלאות חיים גבתי, מה"יונים" בממשלה, לא אחרה לבוא באמצעות מתאם הפעולות בשטחים שלמה גזית: "בקשר להקמת היאחזויות באיזור אבו-מדיאן והיאחזות שניה באיזור סמיירי" — כתב גזית למזכיר

ראשית ההתיישבות בגוש קטיף – תוכנית חמש האצבעות

הממשלה בי"ז אב תשכ"ט, 1/8/69 – "שר החקלאות אינו מוכן לאשר הקמת התיישבות חקלאית באיזור זה, כל עוד לא הובטחה האפשרות לספק מים בכמויות הדרושות". בהמשך ציין כי "אין הוא שולל הקמת היאחזויות צבאיות על שטחי קרקע מוגבלים".

ועוד כתב המתאם: "בשל ההתפתחויות הבטחוניות האחרונות רואים במערכת הבטחון עניין רב בהקמת שתי היאחזויות בהקדם האפשרי בשל המשמעות המדינית שעשויה להיות לצעד כזה על תושבי הרצועה".

"ההתפתחויות הבטחוניות האחרונות" עליהן כתב גזית התייחסו לגל הטרור הגובר ברצועת עזה באותן שנים. לגל טרור זה עתידה להיות השפעה רבה על מגמות ההתיישבות בחבל עזה בתחילת שנות השבעים, כמו אותה תוכנית "חמש האצבעות" שפורטה לעיל.

עוד שינוי – אירגוני אבל חשוב – נעשה באותה עת: בחודש ינואר 1970 מונתה רשמית "ועדת שרים לענייני התיישבות". כיושב ראש הוועדה התמנה יגאל אלון, והוא שימש בתפקיד זה חודשים ספורים, עד שהוחלף במאי 1970 על ידי השר ישראל גלילי. מאז נשאה הוועדה את השם "הוועדה הבינמוסדית להתיישבות". בוועדה זו השתתפו שרי ממשלה ונציגי הסוכנות וההסתדרות הציונית. בדיוניה השתתפו כיועצים ומומחים נציגי המחלקה להתיישבות, חטיבת ההתיישבות של ההסתדרות הציונית, ונציגי הממשל הצבאי שהיו בו זמנית נציגי משרד הבטחון.

חודש אחרי הקמתה, בי"ח אדר א' תש"ל, 24/2/70, קיימה ועדת השרים לענייני התיישבות דיון בנושא ההתיישבות בחבל עזה. על הפרק עמדה ההצעה להקים שתי היאחזויות נח"ל: באבו-מדיאן וליד חאן-יונס. יגאל אלון תמך בהצעה. שר החקלאות חיים גבתי שלל אותה והסביר: "ההצעה נראית בעיני פרובלמטית. יש שם דיונות, שאינן דומות לאלה של סביבות אל-עריש ונח"ל דיקלה. הבעיה השניה היא בעיית המים. יש ברצועה שאיבת יתר בממדים גדולים. צריך יהיה לשאוב מאותו אקוויפר עוד 2-3 מיליון מ"ק/שנה מתוך ידיעה מראש, שבעוד כמה שנים נצטרך להביא לשם מים מהצפון (כלומר מישראל). אלמלא בעיות ביטחוניות קשות בתוך הרצועה, לא צריך היה להעלות על הדעת להקים את

חגי הוברמן

שני הישובים. יכול להיות שיצטרכו להקים שם היאחזויות של נח"ל בידיעה מראש שזו תהיה היאחזות לשנים רבות".

גם מתאם הפעולות בשטחים שלמה גזית שלל את ההצעה. בעוד אלוף פיקוד הדרום אריאל שרון ראה בהתיישבות אחד הפתרונות לבעיית הטרור, היו בתוך הצבא שחלקו על דעתו. וכך אמר גזית: "השיקול הוא בהחלט לא ביטחוני. מבחינה ביטחונית זו קטסטרופה להכניס את שני הישובים הללו ללב הרצועה. בשיקול מדיני-ביטחוני צריך לתת מכת חשמל לרצועה ולהראות להם היכון אנו ואיפה הם. אנו מייחסים לכך חשיבות ממדרגה ראשונה". הוועדה התפזרה ללא החלטה.

"אם חברון כן — למה לא עזה?"

חודשים ספורים לאחר מכן, בכ"ז אייר תש"ל, 2/6/70, שוב התקיים דיון בנושא באותה ועדה, הפעם כבר בשמה החדש "הוועדה הבינמוסדית להתיישבות". נביא כאן חלק מדברי המשתתפים כפי שנאמרו, זאת מפאת חשיבות הדיון.

אומר יעקב אייגס, מנהל חבל הנגב במחלקה להתיישבות: "נתבקשנו על ידי צה"ל לבדוק את האפשרויות להקים היאחזות בשטחים שמדרום לעזה, באבו-מדיאן. מצויות במקום דיונות חול עם כתמים של אדמה טובה יותר. אספקת מים אפשרית מאקויפר הרצועה ממנו שואבים ערבים 70 מליון מ"ק/שנה. מתחדשים מדי שנה 30 מליון מ"ק/שנה בלבד, כלומר מדי שנה נוצר גרעין הידרולוגי של 40 מליון מ"ק. הדבר חשוב משום שהאמור הוא בהתיישבות ביטחונית שתעסוקתה חקלאית..."

"מושל רצועת עזה תא"ל מנחם אבירם הציע להעמיד לרשות ההיאחזויות שטחי פרדס ליד בית-חנון שבצפון הרצועה. לשם השלמת המשבצת הקרקעית הציע ש"יש להקצות קרקע במרכז הנגב או בגבול הרצועה". מתאם הפעולות בשטחים שלמה גזית, איתן בדעתו, הטעים כי "שתי ההיאחזויות לא באות לפתור בעיה ביטחונית, אלא כמעט ליצור בעיה כזו. הסיבה שאנו מחייבים הקמת הישובים היא פוליטית-פסיכולוגית ובראש וראשונה — פוליטית. אנחנו טוענים כבר שלוש שנים, שעזה לא תחזור להיות תחת שלטון מצרי, אך כמעט

ראשית ההתיישבות בגוש קטיף – תוכנית חמש האצבעות

לא עשינו דבר כדי לבסס את האמירה הזו. מבחינה זו היאחזות אחת ברצועה יש לה משקל של הרבה אמירות... אנחנו צריכים ליצור אלמנט מקומי (ערבי), שיהיה לו רצון כן להשתלבות בישראל".

כאשר נטל שר החקלאות חיים גבתי את רשות הדיבור הוא אמר: "הסכמתי לקיום הדיון, אבל התוכנית איננה נראית לי. שמעתי מפי אנשי הביטחון דעה שונה מזו של גזית. אלו טענו, שחשיבות ההיאחזות היא ביטחונית ולא פוליטית. אריאל שרון ממליץ על ההיאחזות מתוך התלהבות בנימוק, שהדבר דרוש מבחינה ביטחונית וגם כדי להתחיל לגמול את ערביי רצועת עזה מן האשליה, שאנו עתידים לצאת משם".

השר חיים לנדאו, איש גח"ל (לימים אחד ממרכיבי הליכוד, ואביו של השר דהיום עוזי לנדאו) חלק על דעת עמיתו שר-החקלאות ואמר: "השיקול המדיני הוא הקובע. דרושים יהודים ברצועה. ההצעה שהובאה איננה טובה. מציע להתבסס על תעשיית חלקים, רכיבים לתעשיות שונות... אומרים שהסיכויים לקידוחי-נפט טובים מאד. ברגע שהערבים יבינו שאנחנו כאן, תתחיל (בינינו לבינם) מערכת קומניקציה שונה לחלוטין, יתעוררו קשיים ראשוניים ואחרי זה תרד העקומה (של פיגועים) בצורה תלולה. חייב להימצא פתרון לנוכחותנו ברצועה".

רענן וייץ (יו"ר המחלקה להתיישבות): "יש לחזק את פתחת רפיח. נחיש את הקמתו של גוש ישובי קבע לשם השגת אותה מטרה. גוף התיישבותי מרשים כבר חוצץ בין הרצועה לבין סיני. יכול להיות שצריך לכלול בגוש זה גם את החלק הדרומי של הרצועה שהוא מקסים מבחינת הנוף (חוף היס, למשל). פרנסתם של ישובי דרום הרצועה תהיה על תעשייה וקייט. הצבא צריך לפתוח כביש מיוחד שלא יעבור דרך דיר-אל-בלאח ויבודד רצועת חוף די גדולה כך שהמחבלים לא יוכלו להיכנס לתוכה".

משה נצר, ראש אגף הנוער והנח"ל במשרד הבטחון, שהכיר מעבודתו את הלוח הרוח אצל הגרעינים המיועדים להתיישבות, הבהיר: "כל גרעין קיבוצי בעל ערך יראה את ההתיישבות ברצועת עזה בסדר עדיפות נמוך אם בכלל. לכל הדעות, הנח"ל במתכונתו הרגילה אינו מתאים להתיישב באיזור". (במאמר מוסגר ייאמר כאן, כי נצר טעה בתחושתו. גרעיני הנח"ל השתלבו בצורה מופלאה בהקמת ההיאחזויות במקום. לימים, משתקום נצרים, תעוטנה עליה כל

חגי הוברמן

תנועות ההתיישבות — כולל השומר-הצעיר!! — כמוצאות שלל רב, ואף "תתכשנה" על החזקתה — ח.ה.).

את ההפתעה הגדולה ביותר השמיע בדיון שר-החקלאות דאז חיים גבתי (שהיה כאמור "יונה צחורה" בתפיסתו הפוליטית) גבתי הציע להקים **שכונה יהודית בפאתי העיר עזה**. "הממשלה החליטה שהיא מיישבת 250 משפחות בחברון" — אמר גבתי באותו דיון — "היא מקימה שם שכונה ותדאג למקורות תעסוקה בשבילם. מדוע אי אפשר לעשות דבר כזה ליד עזה? (ואני מדגיש) לא בחאן-יונס ולא ברפיח, אלא בעזה? האפשרות ליצור שם מקום ל-250 משפחות קלה יותר מאשר בחברון". אלא שגבתי לא היה איתן בהתמדתו לעמוד על רעיונותיו וההצעה להקים שכונה יהודית בפרברי עזה נגזזה.

את הדיון סיכם יו"ר הוועדה ישראל גלילי: "נשמעו השגות על התוכנית להקמת היאחזויות חקלאיות. נקים צוות שיבחן מחדש הצעות לאיכלוס החבל מבלי שאנו כובלים אותו בענין ההצעה להקמת שכונה ליד עזה, ומבלי שאנו פותרים אותו מלשוב ולדון גם על אפשרויות חקלאיות".

רק כעבור כשלושה חודשים, בי"ב אלול תשכ"ט, 13 בספטמבר 1970, החליטה הממשלה על הקמת שתי היאחזויות-נח"ל ברצועה: הראשונה באבו-מדיאן שתקבל את השם נצרים, והשניה — לחדש את ההתיישבות בכפר-דרום.

היאחזות נצרים נאלצה להמתין עוד כשנתיים עד שתעלה על הקרקע. חידוש ההתיישבות בכפר-דרום בוצע שבועות ספורים אחרי ההחלטה, בתאריך היסטורי: י"א תשרי תשל"א, למחרת יום-הכיפורים, בדיוק 24 שנה לעלייה הראשונה לכפר-דרום במסגרת עליית 11 הנקודות לנגב. איש לא כפר בתחושה שהקמת כפר-דרום מחדש מהווה "השבת העטרה ליושנה", שכן לכפר-דרום היתה היסטוריה עשירה בדברי ימי הציונות, כחלק מהשילוב של התיישבות ובטחון.

נצרים — ראשונה לתוכנית האצבעות

חלפה עוד שנה. בכ"ג תשרי תשל"ב, 12/10/71, התכנסה הוועדה הבינמוסדית להתיישבות. על הפרק עמדה שאלת הכנת תקציב ההתיישבות

ראשית ההתיישבות בגוש קטיף – תוכנית חמש האצבעות

לשנים 1972/3, והדיון הפך מטבע הדברים לדיון מקיף על ההתיישבות בכלל. מתאם הפעולות שלמה גזית, הסביר כי "גורמי בטחון" העדיפו להקדים דווקא את הקמת נצרים "בגלל מיקומה בין העיר עזה לשני מחנות הפליטים הגדולים שאטי מזה וג'בליה מזה. אבו-מדיאן צריך היה לסגור את התרחבות עזה דרומה, להשיג ניתוק בין עזה לבין דרום הרצועה. עצם הנוכחות במקום היא אמצעי פיקוח ביטחוני". גזית הציג בעצם את סיכום הדיון שהתקיים בלשכתו שלושה שבועות לפני-כן, בא' חוהמ"ס תשל"ב 5/10/71, בו הוחלט על הקמת מאחז צבאי על אדמת אבו-מדיאן שיאוויש על-ידי סירת נח"ל הבקעה שתועבר מבקעת-הירדן לרצועת עזה.

חשוב לציין כי בין חברי הממשלה הממשלה דאז, ממשלת גולדה מאיר בהרכב "המערך", המפד"ל והליברלים-העצמאיים (גח"ל פרשה מהממשלה כשנה לפני-כן) שררה תמימות דעים בקשר להתיישבות בחבל עזה. אפילו "יונה" מובהקת כמשה קול (שר התיירות, ליברלים-עצמאיים) אמר בדיון הנ"ל בוועדה הבינמוסדית להתיישבות: "אמנם אין החלטה רשמית של ממשלת ישראל בקשר לסיפוחה של רצועת עזה, אך למעשה, כל המפלגות בדעה שהרצועה צריכה להיות חלק של מדינת ישראל, מה עוד, שהיא נמצאת בתחומי הגבול הבינלאומי. לאור ההודעה האחרונה של סאדאת, שיש בה נסיגה מעמדה מצרית קודמת, אני מחשיב מאד את התבססותנו ברצועה, לבל נותר ספקות: רגיעת הרצועה נקבעת על ידי מה שחושבים הערבים על המשך היאחזותנו בה". בהמשך אותה ישיבה הוא התעניין, אם יש סיכויים "לאתר עוד שטחים ברצועה גם מבחינת קרקע גם מבחינת מים, לא רצוי שהישובים יישארו שם מבודדים".

והשר נתן פלד ממפ"ם (אז חלק מ"המערך" שכלל את מפלגת העבודה) אומר באותו דיון: "הנושא של הקמת היאחזויות ביטחוניות ברצועת עזה אינו מוטל בספק, כשם שאינו מוטל בספק במקומות אחרים. הקמת ישובי קבע מעורר בעיות של עיתוי ושיקולים אחרים". על כך השיב גלילי, שהוא מקוה שפלד "יצטרף להצעה להקים היאחזות קבע בחאן יונס (הכוונה היתה לנח"ל מורג שעמדה אז על הפרק — ת.ה.) בשים לב לכך, שכל הסיעות המהוות את

חגי הוברמן

ממשלת ישראל שותפות להכרה שרצועת עזה איננה צריכה להיות מחוץ לתחומה של מדינת ישראל".

נציג המפד"ל, משה קרונה, העיר הערה שהשתמע ממנה כאילו מדובר על "ישוב גדול באבו מדיאן (נצרים)", כעל עובדה. גלילי השיב לו, "שטרם החלטנו על כך" והוסיף: "להחלטה על הקמת היאחזויות בסמיירי (קטיף) וזאן יונס (מורג) יש אופי של המלצה בעלת משמעות מדינית, ויש לה אופי של החלטה בעלת משמעות תקציבית. אם יהיה עליה ערעור בממשלה היא לא תמומש"

איש בממשלה לא עירער על כך, וגלילי סיכם כך את הדיון: "אין לשר החקלאות (גבתי) כל ערעור, או ספק מדיני, לגבי ההתיישבות שלנו ברצועה בכלל, ובמיוחד בסמיירי (קטיף). יש לנו ספקות אם הדברים בשלים להחלטה ולהכללה במסגרת התקציב לשנת 1972/3 מאחר ואנו בשלבים ראשוניים של גישוש והכשרת קרקע". גבתי מיהר והבהיר את עצמו: "נתחיל באבו-מדיאן, ואם נגיע למסקנה שאפשר ולהתיישב במקום) נביא להחלטה את ענין סמיירי".

האישור להקמת נצרים ניתן. בבוקר חג הפורים תשל"ב, 29/2/72, עלו לנקודה החדשה שני גרעיני נח"ל של תנועת החירות. הישוב הראשון (והיחיד בסופו של דבר) ב"אצבע השניה" היה לעובדה מוגמרת. זמן קצר אחר-כך עלתה גם היאחזות מורג (ב"אצבע הרביעית"). שלוש היאחזויות היו אם כן ברצועת עזה בסוף שנת 1972, כולל ההיאחזות הוותיקה שחידשה את הישוב היהודי בכפר-דרום, ("בתחומי האצבע השלישית"). שנה אחר-כך הוקמו היאחזויות גדיש (בכ"ז אייר תשל"ג, 29/5/73 אשר שימשה לימים כמעון הזמני של הישוב "עצמונה" אחרי פינויו מסיני, והיום משמשת כבסיס צבאי) ואחריה היאחזות נח"ל-קטיף.

שלוש שנים אחר-כך, בכ"ב שבט תשל"ז, 10.2.77, אוזרחה היאחזות קטיף, וקיבלה את השם "נצר-חזני" (על שם מיכאל חזני ז"ל, ממנהיגי המפד"ל ואבי ההתיישבות הדתית שנפטר שנה לפני-כן) — ראשון הישובים היהודיים האזרחיים בחבל-עזה. (היישוב קטיף כיום אינו יושב במקום המקורי של קטיף).

ראשית ההתיישבות בגוש קטיף – תוכנית חמש האצבעות

לטקס האיזרוח הגיע רבין בעצמו, יחד עם עוד אלפיים אורחים, קצינים בכירים, אנשים מכל הארץ שלחמו באיזור באו לשמוח בשמחת המתיישבים. התרגשותם של המתיישבים גברה שבעתיים כשראש-הממשלה יצחק רבין עלה על הבמה והחל משמיע את אמונתו הפנימית. עוד שנים רבות הדהדו באזניהם דבריו הנחרצים: "זהו יום גדול למדינה ולהתיישבות, יום המסמל את ביסוס אחיזתנו באיזור, שמאז מלחמת ששת הימים נעשה לחלק בלתי נפרד מהמדינה וביטחונה". אחרי הטקס קבע רבין את המזוזה הראשונה על פתח אחד הבתים, יחד עם בנו של השר המנוח חזני.

9 שנים אח"כ, בחודש מרס 1985, הוא שר-הביטחון בממשלת שמעון פרס, ביקר רבין בגוש-קטיף ואמר למתיישבים: "כמו לפני תשע שנים, כאשר הייתי כאן בחנוכת היישוב הראשון נצר-חזני כראש-הממשלה, כך גם היום אני מאמין שלאיזור הזה יש עתיד התיישבותי, כלכלי, חברתי ותפקיד ביטחוני – והוא חייב להיות חלק בלתי נפרד ממדינת-ישראל".